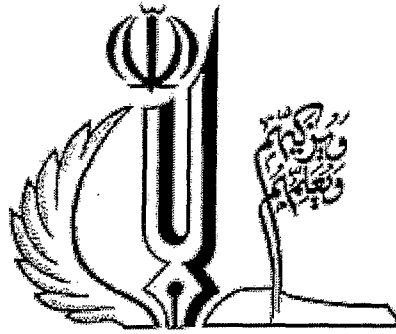

١٢٢٠٢٣ - ٢٠٢٥٧٣

دانشگاه تهران

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی

عنوان

بررسی اثر تجارت بین الملل بر محیط زیست در اقتصادهای نفتی

استاد راهنما

دکتر داود بهبودی

دکتر بهزاد سلیمانی

استاد مشاور

دکتر فیروز فلاحی

پژوهشگر

صدیقه دهقانی

تابستان ۱۳۸۸

۱۲۲۰۲۳

تقدیر و تشکر:

شکری بی حد و سپاس بی مقیاس به درگاه احدیت و پروردگار علیم که عالم را زینت خلایق اش گردانید و فرمود: هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون. درود و سلام بی پایان بر سرافراز انجمن «لولاک لما خلقت الافلاک» حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی و آل الطیبین والطاهرین.

خداوند را شاکرم که بر بنده منت نهاد و توفیق حضور در محضر اساتید ارجمند و عالم را نصیب بنده نمود. بر خویش فرض دارم از محضر اساتید والامقام که از دریای علم، دانش، معرفت و انسانیت ایشان همواره بهره مند بوده‌ام نهایت سپاس گذاری و قدرانی به عمل آورم و از خداوند متعال طول عمر و سلامتی بر ایشان آرزومندم. بویژه از اساتید بزرگواریم جناب آقای دکتر داود بهبوی و دکتر بهزاد سلمانی که راهنمای اینجانب در این رساله بودند و با راهنمایی‌های شایسته و به جا بنده را یاری دادند و از استاد فرزانه جناب آقای دکتر فیروز فلاحی که این جانب را ارشاد فرمودند، کمال تشکر را دارم.

همچنین تقدیر و تشکر از همسر عزیز و مهربانم که با صبر و حوصله بسیار مرا در این کار یاری نمود و از دوستان و همکلاسیهایم سرکار خانم سها موسوی و نویده محمدرلو که سهمیم در زیباترین خاطرات دوران تحصیل ام بودند و مرا با راهنماییهای خود یاری نمودند.

تقدیم به:

دو گوهر گرانبهای زندگی ام **پدر و مادر عزیزم**

این دو فرشته آسمانی که دلهایشان از می عشق پر جوش و وجودشان از مهر سرشته شده است. آنانکه سنگینی مرا بر وجود نازنینشان تحمل کردند تا من سبکبال پله های ترقی را طی کنم. عزیزانی که افتخار من حاصل زحمات بی دریغ آنهاست. در برابر ایشان زانوی ادب بر زمین نهاده و با دلی ملامال از محبت بر دست پر مهرشان بوسه می زنم و پروردگار را بر خاطر وجودشان سپاس می گذارم.

نام خانوادگی: دهقانی	نام: صدیقه
عنوان: بررسی اثر تجارت بین الملل بر محیط زیست در اقتصادهای نفتی	
استاد راهنما: دکتر داود بهبودی، دکتر بهزاد سلمانی استاد مشاور: دکتر فیروز فلاحی	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته تحصیلی: علوم اقتصادی
دانشگاه: تبریز	دانشکده: علوم انسانی و اجتماعی
واژه های کلیدی: منحنی زیست محیطی کوزنتس، فرضیه پناهگاه آلودگی، آلودگی زیست محیطی، تجارت بین الملل	
JEL Classification: F180, Q560	
چکیده:	
آثار تجارت بین الملل بر محیط زیست توسط محققان بسیاری مورد آزمون قرار گرفته است. عده ای بر این باورند که افزایش تولیدات صنعتی و تجارت به منظور ایجاد رشد بالا و باثبات در راستای صنعتی کردن کشور باعث افزایش آلودگی و تخریب زیست محیطی می گردد. از طرفی بعضی از محققان ادعا دارند که تجارت و رشد اقتصادی بالاتر از طریق افزایش توانایی دولت در اعمال مقررات زیست محیطی و افزایش آگاهی های مردم و... باعث کاهش تخریب های زیست محیطی می گردد. تناقض در نتایج مطالعات تجربی و ادعاهای محققان درباره اثر تجارت بر میزان انتشار گازهای گلخانه ای بسیار به چشم می خورد. در این مطالعه سعی شده است به روش داده های تابلویی اثر تجارت بین الملل بر محیط زیست در اقتصادهای نفتی طی دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵ مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرارگیرد. نتایج بدست آمده نشان می دهد اثر بازبودن تجاری بر محیط زیست در اقتصادهای نفتی مثبت است اما با تفکیک نمونه مورد بررسی این اثر برای کشورهای عضو اپک منفی و برای کشورهای غیر عضو اپک مثبت است. از این رو می توان استدلال کرد اثر درجه بازبودن تجاری بر محیط زیست بستگی به نمونه مورد بررسی و ترکیب سبد کالاهای تجاری در این کشورها دارد.	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲	۱-۱- مقدمه.....
۲	۲-۱- بیان مسئله.....
۵	۳-۱- ضرورت و اهمیت موضوع.....
۸	۴-۱- اهداف تحقیق.....
۸	۵-۱- فرضیه های تحقیق.....
۹	۶-۱- روش شناسی تحقیق.....
۹	۱-۶-۱- روش تحقیق.....
۹	۲-۶-۱- جامعه آماری.....
۱۰	۳-۶-۱- دوره زمانی و داده های تحقیق.....
۱۰	۷-۱- محدودیتهای تحقیق.....
۱۱	۸-۱- سازماندهی تحقیق.....
۱۲	فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق.....
۱۳	۱-۲- مقدمه.....
۱۴	۲-۲- مبانی نظری.....
۱۸	۳-۲- مطالعات تجربی.....
۱۸	۱-۳-۲- مطالعات خارجی.....
۲۸	۲-۳-۲- مطالعات داخلی.....
۳۱	۴-۲- نتیجه گیری.....
۳۲	فصل سوم: بررسی توصیفی متغیرها.....
۳۳	۱-۳- مقدمه.....
۳۳	۲-۳- ارزیابی داده های آماری.....
۳۳	۱-۲-۳- روند صادرات و واردات کالاهای صنعتی و تجارت در اقتصادهای نفتی.....

عنوان	صفحه
۲-۲-۳- بررسی روند جمعیت شهری در اقتصادهای نفتی.....	۳۷
۳-۲-۳- بررسی روند تولیدات صنعتی در اقتصادهای نفتی.....	۳۸
۴-۲-۳- مصرف انرژی سرانه و CO ₂ و تولید ناخالص داخلی واقعی سرانه در اقتصادهای نفتی.....	۳۹
۳-۳- تحلیل توصیفی رابطه متغیرها.....	۴۳
۱-۳-۳- صادرات و واردات کالاهای صنعتی و مصرف انرژی سرانه.....	۴۳
۲-۳-۳- ارزش افزوده بخش صنعت و مصرف انرژی سرانه.....	۴۵
۳-۳-۳- مصرف انرژی و دی اکسید کربن.....	۴۶
۴-۳-۳- تولید ناخالص داخلی و مصرف انرژی سرانه.....	۴۷
۴-۳- جمع بندی.....	۴۸
فصل چهارم: روش شناسی تحقیق.....	
۱-۴- مقدمه.....	۵۱
۲-۴- مدل تحقیق.....	۵۱
۳-۴- تعریف عملیاتی متغیرها.....	۵۳
۴-۴- معرفی روش تخمین.....	۵۷
۱-۴-۴- روش تخمین در داده های پانل.....	۵۷
۲-۴-۴- آزمون ایستایی در داده های پانل.....	۶۱
۱-۲-۴-۴- آزمون ریشه واحد لوین، لین وچو(LLC).....	۶۱
۲-۲-۴-۴- آزمون ریشه واحد ایم، پسران و شین(IPS).....	۶۵
۵-۴- جمع بندی.....	۶۷
فصل پنجم: برآورد مدل و تجزیه و تحلیل یافته ها.....	
۱-۵- مقدمه.....	۶۹
۲-۵- آزمون ایستایی.....	۶۹
۱-۲-۵- آزمون ایستایی لوین، لین و چو(LLC).....	۷۰

عنوان	صفحه
۲-۲-۵-آزمون ایستایی ایم، پسران و شین(IPS).....	۷۱
۳-۵-آزمون اثرات گروه، اثرات ثابت و اثرات تصادفی.....	۷۱
۱-۳-۵-آزمون معنی دار بودن اثرات گروه.....	۷۱
۲-۳-۵-آزمون انتخاب بین اثرات ثابت و اثرات تصادفی.....	۷۲
۴-۵-برآورد مدل تحقیق.....	۷۳
۵-۵-تحلیل حساسیت نتایج.....	۷۷
۱-۵-۵-آزمون ایستایی در کشورهای عضو ایک و غیر عضو ایک.....	۷۷
۲-۵-۵-برآورد مل برای کشورهای گروه اول و دوم.....	۸۰
۶-۵-تجزیه و تحلیل یافته ها.....	۸۴
۷-۵-نتایج آزمون فرضیه ها.....	۹۰
۸-۵-جمع بندی.....	۹۱
فصل ششم: نتیجه گیری و پیشنهادات.....	۹۳
۱-۶-مقدمه:.....	۹۴
۲-۶-مروری بر خطوط کلی پژوهش.....	۹۵
۳-۶-نتیجه گیری.....	۹۸
۴-۶-توصیه های سیاستی.....	۱۰۲
۵-۶-پیشنادهایی برای پژوهش های آتی.....	۱۰۲
ضمائم.....	۱۰۷
خروجی های نرم افزاری.....	۱۰۸
داده های آماری.....	۱۲۶
منابع.....	۱۳۷
چکیده انگلیسی.....	۱۴۱

صفحه	عنوان
۲۷	جدول ۱-۲) اهم مطالعات خارجی صورت گرفته.....
۳۰	جدول ۲-۲) اهم مطالعات داخلی صورت گرفته
۴۰	جدول ۱-۳) سهم انرژی در انتشار گازهای گلخانه ای در اقتصادهای نفتی در سال ۲۰۰۵.....
۷۰	جدول ۱-۵) آزمون ریشه واحد LLC برای اقتصادهای نفتی.....
۷۱	جدول ۲-۵) آزمون ریشه واحد IPS برای اقتصادهای نفتی.....
۷۶	جدول ۳-۵) نتایج برآورد مدل برای اقتصادهای نفتی
۷۸	جدول ۴-۵) آزمون ریشه واحد LLC برای کشورهای گروه اول (کشورهای عضو اپک)
۷۸	جدول ۵-۵) آزمون ریشه واحد IPS برای کشورهای گروه اول (کشورهای عضو اپک).....
۷۹	جدول ۶-۵) آزمون ریشه واحد LLC برای کشورهای گروه دوم (کشورهای غیر عضو اپک)
۸۰	جدول ۷-۵) آزمون ریشه واحد IPS برای کشورهای گروه اول (کشورهای غیر عضو اپک).....
۸۱	جدول ۸-۵) نتایج برآورد مدل برای کشورهای گروه اول (کشورهای عضو اپک)
۸۲	جدول ۹-۵) نتایج برآورد مدل برای کشورهای گروه دوم (کشورهای غیر عضو اپک).....

صفحه	عنوان
۱۴	نمودار ۱-۲- رابطه بین رشد، تجارت و محیط زیست.....
۳۴	نمودار ۱-۳- متوسط سهم واردات کالاهای کارخانهای از واردات کالایی در دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵.....
۳۵	نمودار ۲-۳- متوسط سهم صادرات کالاهای کارخانه ای از صادرات کالایی طی دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵.....
۳۵	نمودار ۳-۳- متوسط روند قیمت جاری و ثابت هر بشکه در آژانس بین المللی انرژی.....
۳۶	نمودار ۳-۴- متوسط سهم واردات و صادرات کالاهای صنعتی از واردات و صادرات کالایی برای اقتصادهای نفتی.....
۳۷	نمودار ۳-۵- متوسط درجه باز بودن اقتصادی در اقتصادهای نفتی طی دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵.....
۳۸	نمودار ۳-۶- متوسط جمعیت شهری در اقتصادهای نفتی در دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵.....
۳۹	نمودار ۳-۷- میانگین سهم ارزش افزوده بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی در طی دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵.....
۴۱	نمودار ۳-۸- روند متوسط مصرف انرژی سرانه در اقتصادهای نفتی در دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵.....
۴۲	نمودار ۳-۹- متوسط انتشار سرانه دی اکسید کربن در اقتصادهای نفتی در دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵.....
۴۲	نمودار ۳-۱۰- مقایسه روند مصرف انرژی سرانه و انتشار سرانه دی اکسید کربن.....
۴۳	نمودار ۳-۱۱- متوسط تولید ناخالص داخلی سرانه به قیمت ثابت ۲۰۰۵ در اقتصادهای نفتی در دوره ۱۹۸۰-۲۰۰۵.....
۴۵	نمودار ۳-۱۲- نمودار پراکنش بین سهم صادرات کالاهای صنعتی از صادرات کالایی و مصرف سرانه انرژی.....
۴۵	نمودار ۳-۱۳- نمودار پراکنش بین سهم واردات کالاهای صنعتی از واردات کالایی و مصرف سرانه انرژی.....
۴۶	نمودار ۳-۱۴- نمودار پراکنش بین سهم ارزش افزوده بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی و مصرف سرانه انرژی.....
۴۷	نمودار ۳-۱۵- نمودار پراکنش بین CO ₂ و مصرف سرانه انرژی.....
۴۸	نمودار ۳-۱۶- نمودار پراکنش بین تولید ناخالص داخلی سرانه واقعی و مصرف سرانه انرژی.....

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

هدف از این فصل بررسی کلیات تحقیق می باشد که در این راستا ابتدا به بیان مسئله تحقیق و ضرورت و اهمیت موضوع پرداخته می شود. در ادامه اهداف و فرضیه های تحقیق بیان می شود و در آخر روش تحقیق، ابزار تحقیق، روش جمع آوری داده ها، تعریف مفاهیم و محدودیت های تحقیق معرفی خواهد شد.

۱-۲- بیان مسئله

رشد اقتصادی به عنوان یکی از شاخص های مهم برای بررسی میزان توسعه و پیشرفت یک کشور به شمار می آید. بسیاری از اقتصاددانان افزایش تجارت و آزادسازی آن را از یکی از روش ها برای رسیدن به رشد بالا تلقی می کنند. اما رشد اقتصادی و افزایش تولید بدون استفاده بیشتر از منابع طبیعی و انرژی ممکن نیست. از یک طرف افزایش تولیدات کارخانه ای و صادرات و واردات این کالاها برای رسیدن به رشد بالاتر، مستلزم افزایش استخراج از منابع و بویژه استفاده بیشتر از انرژی و سوخت های فسیلی می باشد از طرف دیگر استخراج و

استفاده بیش از حد از منابع طبیعی و سوخت‌های فسیلی باعث تخریب زیست محیطی می‌گردد.

در اوایل دهه ۸۰ میلادی، صاحب‌نظران محیط زیست و گروه‌های سیاسی تجاری مذاکراتی را درباره نتایج زیست محیطی آزادسازی تجاری انجام دادند. این مباحث در مذاکرات موافقت تجاری آزاد آمریکای شمالی (NAFTA) و مذاکرات دور اروگوئه (GATT) شدت یافت. هر دوی این مذاکرات زمانی اتفاق افتاد که نگرانی درباره گرم شدن کره زمین، انقراض گونه‌های گیاهی و حیوانی و آلودگی صنعتی افزایش یافته بود. متعاقب آن نیز با ایجاد سازمان جهانی تجارت (WTO) و پیشنهاد‌های آن در مذاکرات تجاری بر شدت این بحث‌ها افزوده شده است. در ۹۰ سال گذشته میزان تولیدات صنعتی ۵۰ برابر و میزان مصرف انرژی ۳۰ برابر شده است. همچنین در دهه‌های اخیر سهم انرژی در انتشار گازهای گلخانه‌ای بیش از ۵۰ درصد می‌باشد (تراز نامه انرژی ۱۳۸۵، صص ۶۴۱-۶۴۳).

بر اساس الگوی مزیت نسبی با افزایش تجارت، ترکیب صادرات و واردات و الگوی تجارت کشورها تغییر می‌کند. لذا کشورهای صنعتی با هدف کاهش میزان آلودگی و تخریب محیط زیست و به علت دارا بودن مزیت نسبی در تولیدات سرمایه‌بر و دانش‌بر و ... تلاش می‌کنند تولید کالاهای آلاینده را کاهش دهند و تولید این کالاها را به کشورهای در حال توسعه واگذار کنند و خود به تولید کالاهای پاک‌تر روی آورند. چرا که در کشورهای در حال توسعه دستمزدهای پایین، قوانین زیست محیطی ملایم‌تر و ... شرایط تولید برای چنین کالاهایی مساعدتر است. این ویژگی کشورهای در حال توسعه به همراه تمایل آنها برای صنعتی شدن

باعث تغییر الگوی تجارت کالاهای آلاینده در این کشورها و تبدیل آنها به عنوان مکانی برای تولید کالاهای آلاینده می‌گردد. این در حالی است که بیش از ۵۰ درصد ذخایر نفتی در کشورهای در حال توسعه نفتی همانند ایران، عربستان، الجزایر و ونزوئلا قرار دارد. این کشورها از یک طرف به لحاظ اتکای اقتصادشان به نفت، منابع فسیلی و معدنی خود را برای مصارف داخلی و نیز صادرات استخراج می‌کنند و از طرف دیگر برای دستیابی به رشد و توسعه بالاتر سعی در گسترش بخش صنعت دارند که برای این کار بعضاً به صنایعی که بسیار آلاینده هستند روی آورده‌اند. بنابراین انتظار بر این است که در اقتصادهای نفتی نیز انتشار گازهای گلخانه‌ای و تخریب محیط زیست افزایش یابد.

افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای و نازک شدن لایه ازن، از جمله مواردی است که محققان و دانشمندان زیست محیطی را درباره آینده کره زمین و نسل‌های بعدی نگران کرده است. آنها بیان می‌کنند که افزایش تولیدات صنعتی و تجارت به منظور ایجاد رشد بالا و باثبات در راستای صنعتی کردن کشور باعث افزایش آلودگی و تخریب زیست محیطی می‌گردد. بعضی از محققان ادعا دارند که تجارت و رشد اقتصادی بالاتر از طریق افزایش توانایی دولت در اعمال مقررات زیست محیطی و افزایش آگاهی‌های مردم و... باعث کاهش تخریب‌های زیست محیطی می‌گردد. تناقض در نتایج مطالعات تجربی و ادعاهای محققان درباره اثر تجارت بر میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای بسیار به چشم می‌خورد. از آنجا که اقتصادهای نفتی در حال توسعه، علاوه بر صادرات منابع خام از طرفی صادرکننده کالاهای صنعتی غیر نفتی و از طرف دیگر اکثراً واردکننده کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای می‌باشند، انتظار بر این

است که میزان انتشار آلاینده‌ها در این کشورها بیش از کشورهای مشابه افزایش یابد. لذا در این تحقیق رابطه بین تجارت بین الملل، با محیط زیست در اقتصادهای نفتی بررسی می شود.

۱-۳- ضرورت و اهمیت موضوع

افزایش ارزش افزوده صنعت و تولیدات صنعتی بدون استفاده از انرژی میسر نمی باشد. لکن افزایش استفاده بی رویه از مواد معدنی و سوخت های فسیلی به منظور افزایش تولیدات صنعتی منجر به تخریب زیست محیطی و افزایش آلودگی های سمی و زباله های صنعتی می گردد. به عبارت دیگر یکی از مشکلاتی که در راستای صنعتی کردن کشورها و افزایش رشد اقتصادی بروز می کند، تخریب و آلودگی زیست محیطی است. در ۵۰ سال اخیر تولید ناخالص داخلی به صورت قابل توجهی رشد کرده است. بشر کوشش فوق العاده ای به کار بسته و به عرصه های جدیدی از علم و تکنولوژی دست یافته است. میزان مصرف مواد غذایی و کالاها و خدمات به سطح بی سابقه ای رسیده است، لیکن بیشتر این پیشرفت ها بدون توجه به آلودگی زیست محیطی و منابع طبیعی که زیربنای توسعه جوامع انسانی و هستی و حیات انسان می باشند صورت گرفته و صدمات شدید و گاه جبران ناپذیری نیز بر این منابع وارد آورده است. اعمال استانداردهای زیست محیطی در کشورهای صنعتی هزینه تولید صنایع آلوده کننده از قبیل صنایع شیمیایی و نفت، استخراج و ذوب و تصفیه فلزات و صنایع کاغذ سازی و... را بالا می برد. چرا که در این کشورها با افزایش درآمد و ثروت و نیز اعمال مقررات بیشتر برای حفاظت از محیط زیست، گرایش به تولید صنایع کمتر آلاینده را افزایش می یابد. در این کشورها با افزایش بیشتر درآمد، ساختار اقتصادی از سوی بخش صنعت به توسعه بخش

خدمات تغییر می‌کند یعنی سهم بخش صنعت کمتر و بخش خدمات بزرگتر می‌شود. این کشورها در درآمدهای بالاتر اقدام به انتقال صنایع آلاینده به کشورهایی که دارای مقررات و استانداردهای زیست محیطی پایین‌تری هستند کرده‌اند.

این اقدام فرصتی برای کشورهای در حال توسعه پدید آورده که میزبان برخی از صنایع مزبور باشند به شرط اینکه آنها در منابع طبیعی _ از جمله منابع زیست محیطی که کمتر تحت فشار هستند _ مزیتی نسبی داشته باشند. زیرا در کشورهای در حال توسعه، عملیات استخراج و تولید مواد معدنی مشمول مقررات زیادی نمی‌باشد هر چند ممکن است در برخی از آنها قوانین گسترده‌ای نیز برای حفاظت از محیط زیست وجود داشته باشد اما قوانین مخصوص برای استخراج در آنها اندک است. در کشورهایی هم که قوانین وجود دارد معمولاً اعتبارات مالی و نیروی انسانی برای اعمال این قوانین محدود می‌باشد، گاه نیز امید به کسب درآمدهای سنگین از بعضی طرح‌ها باعث می‌شود که مسئولان دولتی از ملاحظات و مقررات زیست محیطی چشم‌پوشی کنند. در این کشورها تلاش برای شتاب بخشیدن به رشد اقتصادی، ملاحظات زیست محیطی را به هدف مرتبه دوم بدل کرده است (گرت^۱ و جنا^۲، ۲۰۰۸).

در واقع تجارت بین کشورهای در حال توسعه و کشورهای صنعتی به کشورهای صنعتی این اجازه را می‌دهد که از استانداردهای شدید زیست محیطی خود رهایی یابند و با هزینه کشورهای در حال توسعه، منافع زیادی به دست آورند. در این فرآیند، کشورهای در حال توسعه به تولید کننده و صادر کننده کالاهای آلاینده تبدیل شدند و شاهد افزایش میزان آلودگی

¹ grote

² Jena

می شوند و کشورهای صنعتی و پیشرفته خود به وارد کننده این کالاها به صورت ساخته شده از این کشورها بدل می شوند. در کشورهای نفتی در حال توسعه از یک طرف صادرات این منابع منجر به افزایش درآمد برای آنها می گردد چون این کشورها بیشتر صادر کننده این منابع به صورت خام و اولیه می باشند و کمتر در فرایند تولید صنعتی از آنها استفاده می کنند آلودگی چندانی بطور مستقیم برای آنها ایجاد نمی شود. از طرف دیگر افزایش درآمد ناشی از صادرات منابع موجود در این کشورها باعث می شود آنها با انگیزه حصول به رشد و توسعه، ساختار اقتصادی خود را تغییر داد و درصدد گسترش بخش صنعت برآیند. علاقه مندی این کشورها به توسعه فعالیت های صنعتی چه با رویکرد جانشینی واردات و تامین نیازهای داخلی و چه با رویکرد تولید کالاهای صادراتی مورد نیاز کشورهای پیشرفته باعث افزایش انتشار آلاینده ها می شوند.

در این رویکرد آلودگی بیشتر از طریق افزایش تجارت و تولید کالاهای صنعتی ایجاد می گردد و لذا تجارت و باز بودن تجاری هم دارای اثرات مثبت و هم دارای اثرات منفی می- باشد. آثار جهانی شدن و باز بودن تجاری برمحیط زیست توسط محققان بسیاری مورد بحث و بررسی قرار گرفته است اگرچه در این زمینه اجماع نظر وجود ندارد.^۱

به علت تفکیک ناپذیری جنبه های داخلی و خارجی مسائل زیست محیطی و با توجه به این واقعیت که اجزای محیط زیست مانند اقیانوسها و جو، حد و مرز فیزیکی ندارند تردیدی

^۱ رجوع شود به (Taylor & Copeland (2003), Grossman & Krueger(1993)

نیست که آثار تخریب همچون آلودگی هوا، ضایعات سمی به سرعت در همه نقاط جهان ظاهر می‌گردد (مالک، ۱۳۸۲، ص ۷۲). بنابراین مشکلات آلودگی مختص کشورهای صنعتی نیست بلکه کشورهای در حال توسعه نیز دچار مشکلات مشابهی هستند فقط تفاوتشان در شدت نسبی انواع گوناگون آلودگی، درجه اولیتهی که هر کشور برای آن قایل می‌شود و سطح درک و آگاهی مردم است. لذا بررسی رابطه تجارت بین الملل و محیط زیست برنامه ریزان و سیاست گذاران اقتصادهای نفتی را در تعیین و تصویب قوانین زیست محیطی و تجاری، نهادها و موسسات بین المللی و موسسات مردم نهاد و سبز را در تصمیم گیریها و تنظیم روابط بین الملل و تهیه و اجرای برنامه هایی برای کاهش آلودگی زیست محیطی یاری خواهد کرد.

۱-۴- اهداف تحقیق

- بررسی اثر تجارت کالاهای صنعتی بر محیط زیست در اقتصادهای نفتی

- بررسی اثر درجه باز بودن تجاری بر محیط زیست در اقتصادهای نفتی

۱-۵- فرضیه های تحقیق

- افزایش صادرات تولیدات صنعتی موجب افزایش انتشار آلاینده های زیست محیطی در اقتصادهای نفتی می‌گردد.

- افزایش واردات تولیدات صنعتی موجب کاهش انتشار آلاینده های زیست محیطی در اقتصادهای نفتی می‌گردد.

- افزایش درجه باز بودن تجاری با انتشار آلاینده‌ها در اقتصادهای نفتی رابطه مثبت دارد.

۱-۶-۱- روش شناسی تحقیق

۱-۶-۱-۱- روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی می‌باشد و از لحاظ روش تجزیه و تحلیل، تحقیق تحلیلی و توصیفی محسوب می‌شود. روش جمع‌آوری آمار و اطلاعات به صورت اسنادی و کتابخانه‌ای است. تکنیک مورد استفاده در این تحقیق نیز از نوع داده‌های پانل می‌باشد.

۱-۶-۲- جامعه آماری

نمونه آماری این مطالعه کشورهای صادرکننده عمده نفت خام هستند که اقتصادشان نفتی تلقی می‌شود. بر طبق تعریف آنکتاد اقتصادهای نفتی به اقتصادهایی اطلاق می‌گردد که سهم نفت خام و فرآورده‌های نفتی در آنها نسبت به کل صادرات شان ۵۰ درصد و بیشتر باشد. این کشورها برحسب گزارش سال ۲۰۰۸ این نهاد عبارتند از: الجزایر، آنگولا، بحرین، برونئی، کنگو، گابن، گینه استوایی، ایران، عراق، کویت، لیبی، نیجریه، عمان، قطر، عربستان سعودی، سوریه، ترینیداد و توباگو، امارات متحده عربی، اکوادور، سودان، ونزوئلا، یمن. در این مطالعه نمونه آماری مورد مطالعه به دو زیر گروه (کشورهای عضو اپک و کشورهای غیر عضو اپک) تقسیم می‌شود.

کشورهای غیر عضو اینک	کشورهای عضو اینک
انگولا (AGO)	الجزایر (DZA)
بحرین (BHR)	ایران (IRN)
برونئی (BRN)	عراق (IRQ)
کنگو (COG)	کویت (KWT)
گابن (GAB)	لیبی (LBY)
گینه استوایی (GNQ)	قطر (QAT)
عمان (OMN)	عربستان سعودی (SAU)
سوریه (SYR)	امارات متحده عربی (ARE)
ترینیداد و توباگو (TTO)	ونزوئلا (VEN)
سودان (SDN)	یمن (YEM)
اکوادور (ECU)	

۱-۶-۳- دوره زمانی و داده‌های تحقیق

داده‌های مورد استفاده در این مطالعه از منبع آماری بین‌المللی لوح فشرده شاخص‌های توسعه دنیا (WDI) بانک جهانی (۲۰۰۸) استفاده شده است. در ضمن، به علت محدودیت آمار و اطلاعات دوره زمانی این پژوهش ۱۹۸۰-۲۰۰۵ می‌باشد.

۱-۷- محدودیت‌های تحقیق

یکی از محدودیت‌های تحقیق در دسترس نبودن آمار و اطلاعات صادرات و واردات کالاهای صنعتی و ارزش افزوده بخش صنعت یا ناقص بودن آن در بعضی از کشورهای در دوره زمانی مورد مطالعه می‌باشد. لذا دوره مطالعه نیز با توجه به امکان دسترسی به اطلاعات انتخاب شده